

УДК 82.09(477.85)

ДІЯЛЬНІСТЬ ДМИТРА АНТОНОВИЧА НА БУКОВИНІ

Оксана Івасюк. Діяльність Дмитра Антоновича на Буковині.

Літературознавча, видавнича, меценатська діяльність діяльність Дмитра Антоновича на Буковині визначалася створенням важливих часописів та сприянням публікацій нових авторів.

Ключові слова: часопис, соціальні проблеми, заробітчани, еміграція.

Оксана Івасюк. Деятельность Дмитрия Антоновича на Буковине.

Литературоведческая, издательская, меценатская деятельность Дмитрия Антоновича на Буковине определялась созданием важных периодических изданий и содействием публикациям новых авторов.

Ключевые слова: периодические издания, социальные проблемы, наёмные работники, эмиграция.

Oksana Ivasyuk. Dmytro Antonovych activity in Bykovynuan region.

Literary, publishing, promoting activity of Dmytro Antonovych was characterized by creating brand new newspapers and assisting to new author's publication.

Key words: newspaper, social problems, migrant worker, emigration.

Дмитро Антонович (1877-1945) – видатний культурний діяч, вплив якого на розвиток українського суспільства, формування нових ідей розвитку беззаперечний. Йому належить ініціювання створення важливих в історії України інституцій – першої революційної української партії, створеної 29 січня 1900 року, „Українського Історично-філологічного Товариства” (1923), Української студії пластичного мистецтва та Музею визвольної боротьби України.

Д. Антонович відомий і як видавець і редактор важливих часописів, які відіграли значну роль у формуванні політичної думки українців. Свою редакторську діяльність він розпочав у Чернівцях, де 1902 р. почав друкуватися орган Революційної української партії „Гасло”, який редагував особисто і був основним автором матеріалів у журналі. У цей же період Д. Антонович написав і видрукував у Чернівцях у товаристві „Руська Рада” такі брошури: „Дядько Дмитро” (1900 р.), „Власна земля”, „Козаччина”, „Страйк чи бойкот” (1902 р.), „Доля працюючого люду”, „Народня справа” (1903 р.). Д. Антонович також редагував часописи „Селянин”, „Правда”, „Праця”, які виходили завдяки його меценатській діяльності у Чернівцях.

Значну увагу Д. Антонович приділяв власній літературознавчій роботі у 1904 р. товариство „Січ” видало твір М. Горького „Міщани” у перекладі Марусі Виноградової (Полтавки) з передмовою Д. Антоновича. Крім того вдалося віднайти філософську працю „Духове життя людини”, яка вийшла у 1920 року („Нова доба”, 1920, Ч. 34). Отже, до вимушеної еміграції Д. Антонович виступає як редактор, автор політологічних статей, передмов до художніх творів, а також і філософських начерків. Д. Антонович залишив важливі спогади про події національно-визвольного руху кінця ХІХ – початку ХХ ст. та про його активних учасників. Василь Сімович писав з нагоди ювілею: „З вибухом революції 1917 р. Антонович стає членом київської міської управи, займається організацією Української Центральної Ради, після проголошення ІV універсалу стає міністром морських, пізніш мистецьких справ, за Директорії їде до Риму, як голова Української Дипломатичної Місії, та з упадком української державности переїжджає до Відня, видає тут журнал „Книга”, бере участь в організації українського університету, сам у ньому викладає історію мистецтва, а з переходом університету до Праги (1921) професорує на університеті й рівночасно бере дуже живу участь у науковій праці” [10, с. 534].

Активними дописувачами у часописі „Гасло” виступали Дмитро Антонович під псевдонімами Северин Войнилович, Кулябка; М. Русов під псевдонімом М. Т-кий; Володимир Винниченко під псевдонімом Д. Д та інші видатні постаті українського письменства та громадсько-культурні діячі. В опублікованих тут літературних творах автори свідомо обмежувалися соціальною проблематикою, зображенням „класової боротьби”. Функція їх зводилася до нав’язування читачеві певних постулатів і мала утилітарний, прагматичний характер. Художнє осмислення явищ дійсності було замінено конкретним і спрощеним баченням життя. Герої таких творів ставали рупорами „класових ідей”, були позбавлені власних думок, почуттів і переживань. Ідеологічна „чистота” у їх

діях витіснила відтворення складного внутрішнього світу особи. У бурхливому літературному житті початку ХХ ст. таке акцентування на соціальних проблемах і класовій боротьбі було цілком виправдане в умовах бездержавності України і ситуацію бездержавності мільйонів українців, трактується як соціальне зло і трагедію народу, сини якого гинуть. Серед сюжетних колізій таких творів – розстріли, смерті, придушення повстань, протиріччя між природою і дійсністю, трагедії загибелі людини. Д. Антонович-письменник у цьому контексті надавав перевагу митцям-гуманістам, які засуджували терор, спричинений жорстокістю, що несе сам статус бездержавності, але наполегливо відстоював самостійність і незалежність України та докладав чимало зусиль для того, щоб формувати у читача розуміння необхідності боротися за власну державу.

Подібну тенденцію провадив Д. Антонович і як редактор зазначених часописів – „Гасло” відкриває редакційна стаття, підписана Северином Войниловичем „Змагане в справі нашої тактики”, в якій зазначається, що реалізацією їхньої програми є досягнення самостійності України. Їхні засади опиралися на ті принципи, що були окреслені М. Міхновським у праці „Самостійна Україна”, що стала політичним маніфестом для багатьох українських партій. Проголошення цих політичних засад і організація різноманітних видань „офіційно зазначають собою початок Революційної Української партії” [2]. У статті „Слава нашим Чорноморцям”, автор С. В. (Д. Антонович) говорить не про продовження традицій, а про творення нового: „Тому ми рвемо з усякими традиціями, облишаючи їх ліберальним історикам і козацьким романтикам – надіємось уже не численним. Най собі тішаться покликуючи під крилами самодержавного орла:

нехай ворог гине!
слава нашим Чорноморцям
орлам України” [9, с. 26]

Значно більше уваги приділяється літературним творам у практичному органі партії – часописі „Селянин”, де доволі часто трапляються цитати із творів Т. Шевченка. Зокрема взято мотто „Борітеся – поборете!”.

У редакційній статті протиставляється краса природи крайній нужденності селян. Зокрема, у поезії „Демонстрація”, автор якої П. Розвій-поле у народнопісенному стилі йдеться про демонстрацію робітників у лютому 1902 року. У цьому творі, який звучить як реквієм, виразними образами і трагічними штрихами відтворено перебіг повстання:

Геть царя! До дому ката! – і панство і царство!
Нехай буде на Вкраїні єдине братерство [7, с. 2].

Повстання було жорстоко придушено, розправа із демонстрантами була тотальною і нещадною. Отже, фактично це розпочалась національна революція:

Кого вбили, закололи,
Другі повтікали,
Тих по тюрмах, по Сибірах люто мордували [7, с. 3].

У цьому ж номері знаходимо варіант український гімну „Ще не вмерла України”.

Наступне число „Селянина” містить „Думу про похід ситого князя Оболенського на голодних селян”. Заспів думи класичний для цього народнопісенного жанру:

Ой як на бідній безталанній Україні
Великеє лихо ставало –
Що три роки хліба не врожало.

Харківський пан Іван Оболенський наказав знищити селян і за це отримав нагороду, однак про рішучість дій на шляху до боротьби за незалежність України свідчить закінчення думи:

Україна стоятиме до кінця світу,
Поки й буде вік віку.
Не тобі її зі світу зігнати
Коли їй від Бога велено до кінця стояти” [4, с. 4].

Вірш „Годі, браття!” (пісня українських робітників в день 1 травня), вийшов у часописі „Селянин” і своїм спрямуванням спільний із поезією Є. Плужника „Для вас, історики майбутні”, де ліричний герой не погоджується з оцінкою прийдешнього історика, який, на його думку, може спрощено розглядати творчість митців 20-х рр. ХХ. та надаватиме їм функції ілюстраторів подій: „Якийсь дідок нудний напише, – Війна і робітничий рух... // О, тише! / – Біль не вщух!”. Однак

поезія „Годі, браття!” має закличні інтонації, які свідчать про напругу епохи та свідому організацію опору:

Сліз не треба! Вже ридали.
Годі з неба ласки ждять.
Буде! Ждали. Довго ждали,
Час самим вже долю брать.
Час до бою! Дружно браття!
Встаньмо разом, як один.
Й розлетить ся царство клятих,
Як від бурі темний дим.
Разом, браття! У нас сила,
Нам сіяє правди світ;
Тільки-ж разом, братя милі,
Дружно всі до бою йдіть. [3, с.7].

У невеликому оповідання, що швидше за жанром є нарисом – „Подія у селі Хіццях” (Селянин, 1903, Ч. 9, вересень) П. Розвій-поле концентрує увагу читача на проблемі морального вибору. Всі події розгортаються у селі Хіцці. Священик агресивний до селян лише за те, що вони читали недозволену літературу. Один із героїв – Герасим Лебединський – „був суворий і грубий чоловік; в семінарії вчився він погано, бо більше пив та волочився, а на попа висвятився тільки ради того, щоб брати з селян останні копійки та годувати свої свині мужицькими книшами” [8, с. 2]. Одна селянка сповіщає йому, що селяни-земляки Іван Прохоренко та Пилип Зорула читають недозволені книги і просить негайно спалити. Герасим Лебединський наказав нікому не говорити, що він збирається з тими книгами зробити. Водночас йому та його дружині вночі сниться, що його підвищили у сані за те, що не прогледів у селі „крамолу”, і він вирішує звернутися до поліції та повідомити про „крамольну літературу”. Коли приїхали із міста, то не змогли знайти книг і лише повезли до в’язниці бунтарів. Такий би здавалося простенький сюжет здатен відтворити реальну ситуацію, яка була на той час. Подібні методи боротьби із патріотами спостерігаємо у романі „Сад Гетсиманський” Івана Багряного, де священик рідного села Андрія Чумака доніс на нього в НКВД.

Тобто можемо стверджувати, що у часописі „Селянин” та в інших періодичних виданнях Д. Антонович як редактор для пропаганди ідей самостійної України використовував не лише політологічні, публіцистичні статті, але і художні твори, дбаючи не лише про відповідний ідейний зміст, але і про розмаїття жанрів – поезія, дума, балада, нарис, новела, оповідання.

Часописи „Гасло” і „Селянин” активізували публікації творів соціального змісту і в інших часописах Буковини. Зокрема, друкуються у газеті „Буковина” Степан Повій „Добро народу. Про взаємини інтелігенції і селян” [6], малодосліджений і цілковито забутий буковинський письменник Сергій Канюк (псевдонім К. Юнак) (1880-1945), свого часу відомий як ліричний і романтичний поет, постає як автор соціальних новел. Останній із згаданих письменників надрукував новелу „Буланий” [11], оповідання „Доносчик” [12], нарис „Наша інтелігенція” [13].

Одна із опублікованих у тогочасній періодиці поезія „Справедливість” розглядає гуманістичні цінності, зафіксовані в біблійних заповідях. Однак ці одвічні цінності не знаходять розуміння у суспільстві і викликають сміх у оточення, що найбільше пригнічує і розчаровує головного героя.

Справедливість

І ворога люби, -
Стоїть в письмі святому,-
І так ти жий, щоби
Добром платить міг злomu.

Я після сего жив,
Сповняв все Божу волю;
Потім за се тужив
І кляв гіркую долю.

Бо хоть я над усіх
Любив його найбільше,
То той самий – се сміх –
Вколов мене найгірше [5, с. 1].

У 1904 році надруковано нарис активного співробітника часопису „Гасло” Володимира Винниченка „Контрасти” про долю заробітчан. Гликерія дивиться на якогось хлопчика років 14, помічає, що він дуже схожий на її брата Василька: „також худе личко з довгим підборіддям і тонким носом, такіж очі смирні і добрі, – і їй стає вмент жалько-жалько сих людей. Їй вважається, як вони лежать оттакими ж купами десь на базар яз, чекаючи наймачів, як ганяє їх з місця на місце поліція, а вони несміло, покірливо гуртом поступаються їй. Потім, не дочекавшись в одному місті, ідуть у друге. Ідуть степом: степ довгий, безкрай; зеленіють чужі хліба, мріють могили на обрію. А сонце пече – ні вітру, ні хмари...” [1, с. 1].

Дмитро Антонович повернувся до Харкова у 1911 р. і там видавав робітничу газету „Воля”, а також місячник „Дзвін” і „Сяйво” у Києві, а з 1917 р. у Відні – журнал „Книга”.

У міжвоєнний період Д. Антонович не покидав своєї просвітницької, меценатської діяльності. Вищим учбовим закладом мистецького напрямку у Чехословаччині у міжвоєнний період була Українська студія пластичного мистецтва, заснована 1923 р., яка стала на той час найпопулярнішим мистецьким осередком. Студія як вищий учбовий заклад існувала без всякої матеріальної дотації зі сторони держави, а розвивалася завдяки енергії Д. Антоновича. Організація учбового процесу відповідала кращим зразкам світових академій мистецтв: при вступі студенти складали іспит, а після чотирирічного навчання отримували звання магістра мистецтва. Цікавими були щорічні виставки творів студентів студії, які збирали велику кількість відвідувачів, про які писала преса та спеціалізовані часописи. До першої такої виставки Д. Антонович підготував альбом: „Сучасне Українське Мистецтво. I. Група Празької Студії. Прага, 1925” із ґрунтовною передмовою. Багато випускників студії стали відомими художниками, серед них В. Касіян, О. Лятуринська, Г. Мазепа, В. Хмелюк, О. Киселиця, М. Кричевський та багато інших.

1998 р. у сховищах Слов'янської бібліотеки у Празі віднайдені, заховані від знищення у тоталітарні часи чисеюь дбайливою рукою, близько 700 картин художників із Української студії пластичного мистецтва. Після опрацювання їх науковцями, спеціалістами із Слов'янської бібліотеки, мистецтвознавцем О. Пеленською була підготовлена виставка, яка відкрилась 30 травня 2000 р. у приміщенні Кароліnum. Віднайдені картини належать перу таких відомих художників, як Г. Мазепа, довголітній заступник директора С. Мако, І. Мозалевський, В. Касіян та багато інших. Крім мистецьких пошуків 20-х років, картини відображають романтичне почуття ностальгії за Україною, яке зустрічаємо і у поетів празької школи. Віднайдені врятовані полотна містять цикл портретів героїв визвольних змагань, що є дуже важливим і для істориків, які вивчають цей період.

Українські поети, які входили до празької літературної школи (Ю. Дараган, Л. Мосендз, Є. Маланюк, О. Стефанович, О. Ольжич, Олена Теліга, Галина Мазуренко, Оксана Лятуринська, І. Ірлявський, І. Колос та ін.) були під опікою Дмитра Антоновича, оскільки всіляко заохочував їх до творчої діяльності.

Олекса Стефанович (1899-1970) – один із елітних поетів „празької школи”, який найбільше цінував самодостатність мистецтва. У його творах простежується культ творчості Т. Шевченка, визначення ролі візантїзму у літературі та мистецтві, значення освіти та просвіти для еволюції суспільства. У поезії „Вічна слава” (Прага, 1940) відзначає необхідність вернути і підтвердити історичну славу України:

Доби славної та великої
Піднесемо ми корогви!
Буде хвала йому, тому рикові,
Тому львиному – „йду на ви!”
Слава князеві недосягнена:
Він як пард ходив, був як тур.
Слава часові, коли загнано
Руський цвях в царгородський мур.
Слава лицарям: над їх чолами
Нахилилась лише гроза.
Їм за п`угари були ш`оломи.
Годував їх кінець спис`а.
Славмо княжу могутність лев'ячу
І козачу силу жаску.

Слава вічна Конашевичу
За похід його на Москву.
Слава гетьманові Виговському.
Скільки часу не утекло б,
Злонапасникові московському
Не забути про Конотоп.
Задвигтіла гора Андрієва,
Клекотить Михаїлів град...
Слава дневі вступу до Києва.
Слава граду й війську стократ!
І віквічно пребудь прославлена
– Божих воїв тобі салют! –
Замордована, закривавлена
Перемого Базару й Крут.

Прага, 1940

Таким чином, Д. Антонович активно працював на ідею самостійності, а згодом і незалежності України. Його редакторська діяльність у часописах Західної України, у виданнях Києва та Харкові засвідчує його глибоке розуміння важливості змістового наповнення кожного номера газети чи журналу. Соціальна проблематика художніх творів, статті, що висвітлюють громадсько-політичні теми життя українців та інші теми, мали на меті виховувати свідомого власної національної ідентичності громадянина, здатного активно реагувати на вимоги часу.

Література

1. Винниченко В. Контрасти // Буковина. – 1904. – Ч. 144 (3 грудня). – С. 1.
2. Войнилович Северин «Змагане в справі нашої тактики // Гасло, – 1903. – Ч. 1 (січень).
3. „Годі, браття!” (пісня українських робітників в день 1.мая) // Селянин. – 1903. – Ч. 5 (травень). – С. 7.
4. Дума про похід ситого князя Оболенського на голодних селян // Селянин. – 1903. – Ч. 2 (лютий). – С. 2–4.
5. Канюк С. Справедливість. // Буковина, 1904, Ч.23, 22 лютого. – С. 1.
6. Повій Степан. Добро народу. Про взаємини інтелігенції і селян”. Буковина. 1902. № 111. – С. 3.
7. Розвій-поле П. Демонстрація // Селянин. – 1903. – Ч.1 (січень). – С.2–3.
8. Розвій-поле П. „Подія у селі Хіццях” // Селянин. – 1903. – Ч. 9 (вересень).
9. С.В. Слава нашим Чорноморцям// Гасло.– 1903.– Ч. 1 (січень). – С.24–26.
10. Сімович В. Дмитро Антонович – шістдесятлітник // Сімович Василь. Праці в двох томах. Том другий. Літературознавство культура. – Чернівці : Книги ХХІ, 2005. – С. 533-534.
11. Юнак К. (С. Канюк) Буланій // Буковина. – 1904. – № 155 (30 грудня).
12. Юнак К. Доносчик. // Буковина. – 1906. – № 99.
13. Юнак К. Наша інтелігенція. // Буковина. – 1905. – № 149.